

گویا

یکشنبه ۱۴۰۲ دی

شمار

شمارهٔ ۴۰۴۵

وبسایت

www.fdn.ir

فایده

FARHIKHTEGANDAILY

فرهنگستان
تذکرهٔ عربستان، پس از قتل فجیع جمال خاشقچی، روزنامه‌نگار سعودی در اکتبر ۲۰۱۸، یک دوره تنش سطح بالا در روابط را تجربه کردند. چهار سال زمان برد تا بالاخره رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه، به عربستان سفر کرد تا کدورت‌های پیشین بین دو طرف تا حدودی مرتفع گردد. جمعه شب ام‌الغو بازی سوپرکاپ ترکیه در عربستان به دلیل استفاده از شعارهای آنتوتوک و اعتراضات پس از آن نشان داد که ریشه اختلافات بین دو کشور، عمیق‌تر از تصور است. رسانه‌ها اعلام کرده‌اند علت لغو ناگهانی این روپارویی دو تیم فوتبال باشگاهی ترکیه، ممانعت مقامات عربستان سعودی از پوشیدن پیراهن و حمل پنهایی با تصویر مصطفی کمال آتاتوک، بنیان‌گذار ترکیه مدرن توسط بازیکنان گالاتاسرای و فنرباغچه بوده است. گفته می‌شود این دو تیم به مناسبت صدمین سالگرد تأسیس جمهوری ترکیه، می‌خواستند چنین اقدامی انجام دهند که مخالفت سعودی‌ها، باعث شده اعضای این دو تیم در واکنش به این تصمیم از حضور در میدان خودداری کنند. براساس گزارش تی‌آرتی اسپورت ترکیه، بعد از چند ساعت مذاکره فشرده بین مقامات دو کشور، اعلام شد که فدراسیون فوتبال ترکیه پذیرفته است که برخی نمادها وارد زمین نشود. اعلام این خبر در رسانه‌ها، موجی اعتراضی در شبکه‌های اجتماعی در ترکیه به راه انداخت و در نهایت باعث شد تا دیدار لغو شود. پس از اعلام رسمی لغو دیدار سوپرکاپ ترکیه، هواداران ترک زبان حاضر در استادیوم اول پارک شهر ریاض که هزینه هنگفتی را برای تهیه پرواز، هتل و خرید بلیت مسابقه متحمل شده بودند، هنگام ترک ورزشگاه شعار «ما سربازان آتاتوک هستیم» سر دادند. در مقابل نیز سعودی‌ها با بالا بردن صدای موسیقی، به این مساله واکنش نشان دادند. این اما پایان ماجرا نبود. در ترکیه گروهی از مردم، پنهای «زنده باد جمهوری» با تصویر کمال آتاتوک را در مقابل سرکنسولگری عربستان در ترکیه به دست گرفتند. سعودی‌ها هم به نظر نمی‌رسد قصد عقب‌نشینی در این ماجرا را داشته باشند. فدراسیون فوتبال عربستان حالا درخواستی ۴۰ میلیون دلاری از این دو باشگاه به دلیل لغو بازی کرده است. برخی از رسانه‌های ترکیه نیز در گزارش‌هایی که در حال حاضر تأیید نشده، خبر داده‌اند که رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهوری ترکیه، خواستار استعفای رئیس فدراسیون فوتبال ترکیه به خاطر لغو سوپرچام در عربستان شد است.

لغو این دیدار و شش‌خ به شاخ شدن با ترکیه‌می‌تواند برای سعودی‌ها کمی پر هزینه باشد. آنها یک بار در دوم اکتبر ۲۰۱۸ چنین بازی خطرناکی را با جمال خاشقچی انجام دادند و به اندازه تمام جنگ‌ها و مداخلات منطقه‌ای شان هزینه پرداخت کردند. پس از آن بود که محمد بن سلمان ناچار به هزینه‌های چند میلیارد دلاری در صنعت فوتبال، فیلمسازی، شهرسازی، توریسم و بازی‌های رایانه‌ای شد تا بلکه تصویر سیاهی که از وی ثبت شده است را کمی سفید شویب کند. ریاض برای این امر، ناچار به تغییر در سیاست‌های دولت در قبال بخش‌های تفریحی و گردشگری و تسهیل قوانین سختگیرانه و محافظه‌کارانه وهابیت در عرصه اجتماعی شد. در بین تمام حوزه‌هایی که محمد بن‌سلمان روی آن سرمایه‌گذاری کرده است، فوتبال بیش از بقیه به چشم می‌آید. بن سلمان در کمتر از پنج سال نزدیک به دو میلیارد دلار در ورزش هزینه کرد. او ریاض را میزبان فینال برخی از مهم‌ترین مسابقات فوتبال کرده است اما این بار هم شاید ترکیه بساط «شست‌وشوی ورزشی» بن سلمان را بر هم بزند. آیا فوتبال می‌تواند نزاع قدیمی و ریشه‌دار دو طرف را مجددا شعله ور کند؟

فضای تاریخی

عرب‌ها به این دلیل که مدت‌ها تحت سیطره عثمانی بوده‌اند، نگاهی بد به ترک‌ها دارند. عثمانی‌ها در فواصل مختلف زمانی، عراق، شامات، حجاز، یمن و شمال آفریقا را در اختیار داشته‌اند که تقریباً با کل جهان عرب برابر است. تنها بخش‌هایی از موریتانی یا سودان که عرب به حساب می‌آمده‌اند، خارج از دسترس عثمانی بوده‌اند؛ هرچند ترک‌ها در برهه‌ای به شمال سودان نیز دست یافته بودند. این سیطره در مناطقی مانند شامات، مصر و حجاز به‌اشکال مستقیم یا غیرمستقیم دست‌کم پنج سده به طول انجامیده است.

بررسی وضعیت منطقه پس از طوفان الاقصی

محور مقاومت با گام‌های سنگین‌تر به منطقه بازگشت

علی صالحیان
دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل

مساله غزه بعد از عملیات ۱۵ مهر یا ۷ اکتبر ۲۰۲۳ به یکی از مهم‌ترین و چالش برانگیزترین پدیده‌ها در روابط بین‌الملل و منطقه ما و جهان تبدیل شده است. اگر بخواهیم تصویر یا وضعیت غزه و منطقه را ترسیم کنیم سه بازیگر و کنشگر اصلی که ایجادکننده نیروهای اصلی تغییر دهنده در منطقه به حساب می‌آیند. قابل شناسایی هستند: نخست محور مقاومت دوم ایالات متحده آمریکا سوم رژیم صهیونیستی. هرچند بازیگران دیگری را می‌توان در نحوه پیشبرد این بحران مؤثر دانست اما به نظر می‌رسد اصلی‌ترین کنشگران که خواست و توانایی تأثیرگذاری قابل توجه بر روند‌های شکل دهنده به بحران را دارند این سه کنشگر هستند. در ادامه به اصلی‌ترین مباحث و حوزه‌هایی که به واسطه بحران غزه در چار تغییر و دگرگونی شده است می‌پردازیم.

افکار عمومی به قبل از عملیات باز نمی‌گردد

بعد از جنگ جهانی دوم، غرب به محوریت آمریکا شروع به ترسیم و ایجاد سازوکارها و هنجارهایی مبتنی بر ارزش‌های خود به‌ویژه در قالب حقوق بشر و حقوق بشر دموستانه کرده بود. شاید بتواند صیوعیت و حجم کشتار غیرنظامیان درگیر در بحران غزه‌ها به‌عنوان بزرگ‌ترین نشان نقض تمام تلاش‌های غرب در طول سالیان گذشته دانست. این بحران و نوع پاسخ دولت‌های غربی و سازوکار‌های حقوق بشردوستانه به‌وضوح برای تمامی جهانیان اسناداردهای دوگانه کشورهای غربی آشمنخص کرد. این‌ضربه به غرب با توجه به این‌انگاره که اصلی‌ترین قدرت غرب، قدرت معنایی آن است یکی از وجوه غیرقابل ترمیم بودن اتفاقات پس از ۷ اکتبر به‌شمار می‌رود. وجه دیگری که در دیدگاه عمومی به‌ویژه در منطقه قابل شناسایی است و می‌توان بدان اشاره کرد صعود و سرمشق قرارگیری ایده‌ای به نام «مقاومت» در مقابل رژیم صهیونیستی است. به نظر می‌رسد اتفاقات و نوع تعاملاتی که تاکنون بین‌های متفاوت عربی با رژیم اشغالگر قدس داشته‌اند برای مردم منطقه به‌نوعی دوگانه تسلیم در مقابل مقاومت را ترسیم کرده است. کارنامه هر دو ایده پیش‌روی مردم منطقه است. نظرسنجی‌های اخیر چه در سرزمین‌های اشغالی و فلسطین، چه در سایر کشورهای که پایگاه اصلی تفکرات

بلوای سوپرلیگ ترکیه در ریاض عربستان موجب بازخوانی نزاع‌های تمدنی منطقه شد

فوتبال؛ فربه‌تر از ایدئولوژی

اشغال شده بود، نه آنکه از امپراتوری ترک‌ها استقلال بگیرند. آل سعود در منطقه‌ای که در عمل بدون حکومت بود اما رسماً بخشی از خاک عثمانی به حساب می‌آمد، تشکیل شد یا استقلال گرفت و سپس به سمت دست‌اندازی به دیگر مناطق مانند حجاز و حتی نواحی جنوبی عراق حرکت کرد. در چشم ترک‌ها، آل سعود نخستین حرکت استقلال طلبانه عرب‌ها علیه امپراتوری عثمانی و در چشم سعودی‌ها، ترک‌ها بازندان و نابودکننده نخست دولت آنها است. سعودی‌ها همچنان بر استقلال به‌عنوان یک سابقه تاریخی پافشاری دارند به‌گونه‌ای که چندی قبل در جریان سفر پوتین به عربستان سعودی، محمد بن سلمان، ولیعهد سعودی با اتکا به این سابقه تأکید کرد عربستان هیچ‌گاه مستعمره نبوده است. این ادعا بیشتر براساس انزوا و آزادی عمل عرب‌ها به‌ویژه خاندان آل سعود در نجد بیان شده زیرا حجاز مدت‌ها تحت سلطه عثمانی قرار داشته است. از سوی دیگر، آزادی عمل عرب‌ها که در نجد مورد تأکید بن سلمان قرار گرفته تا سعودی را کشوری معرفی کند که تحت استعمار قرار نگرفته. قابل اشکال است زیرا این منطقه روی نقشه جزئی از عثمانی بوده و آنها تسلط خود بر این منطقه را حداقل در جریان نخستین فروپاشی حکومت آل سعود به اثبات رساندند.

پرونده‌های معاصر

یکی از مهم‌ترین اختلافات میان ریاض و آنکارا، داعیه رهبری بر جهان اسلام بوده است. ترکیه برای رهبری، داعیه پیشسازی در تحولات جهان اسلام را دارد و سعودی‌ها چشم به منابع عظیم نفتی و صرف هزینه‌های هنگفت در کشورهای اسلامی برای تثبیت این جایگاه دارند. رقابت بر سر رهبری جهان اسلام، دو کشور را در دو سوی یک میدان قرار داده بود.

ترکیه برای نفوذ در جهان عرب به‌ویژه بر مبنای نفوذعثمانی‌گرایی برای بازیابی شکوه گذشته امپراتوری عثمانی، حمایت از دیدگاه‌های اخوانی در منطقه را پیگیری کرد. این دیدگاه دربرابر دیدگاه مقاومتی منبعت

از ایران و همچنین محافظه‌کاری ریشه‌دار در عربستان سعودی قرار می‌گرفت. سعودی‌ها که خود نخستین دولت مستقل عربی دربرابر عثمانی بودند و قصد داشتند سرزمین‌های عربی تحت سلطه ترک‌ها را آزاد سازند، چندان روی خوشی به ترکیه نشان ندادند. رقابت‌های منطقه‌ای میان دو کشور، صحنه‌های برجسته‌ای را در منطقه آفرید، به‌گونه‌ای که ترکیه و قطر به‌عنوان دو حامی اخوانی‌ها از محمد مرسى، رئیس‌جمهور منتخب مصر پشتیبانی می‌کردند. عربستان سعودی به‌همراه امارات از عبدالفتاح السیسی، وزیر دفاع مصر حمایت کردند تا او با کوردتاً قدرت را در دست گیرد.

اما پس از کودتای نافرجام سال ۲۰۱۶ در ترکیه، روابط دو طرف بیش از گذشته روبه سردی رفت؛ چراکه ترکیه اطلاعاتی به‌دست آورده بود که نشان می‌داد عربستان و امارات پشتیبانان مالی کودتای نیروهای وابسته به فتح‌الله گولن بوده‌اند.

نقطه عطف دیگر در این رقابت‌ها کشتن و در اسید حل کردن جمال خاشقچی، روزنامه‌نگار سعودی بود. او که به دلیل دیدگاه‌های انتقادی و نامزد ترکیه‌ای خود به جریان اخوانی نزدیک شده بود، در سال ۲۰۱۸ به کنسولگری عربستان در استانبول کشته‌اند شد و سپس به قتل رسید. برخی معتقد بودند سعودی‌ها با رقم زدن چنین واقعه‌ای در خاک ترکیه، قصد داشتند به دشمنان‌شان به‌ویژه اخوانی‌ها که خود را آلتراتیو نظام‌های سیاسی در جهان عرب و اسلام می‌دانستند، چنگ و دندان نشان دهند.

اقتصاد ترکیه برای همراه کردن کشورهای اسلامی با آنکارا و به حاشیه راندن ریاض، هیچ‌گاه به اندازه دل‌آزهای نفتی سعودی قدرت نداشته است. همین مساله باعث شده تا ترک‌های عثمانی نتوانند دست برتر را داشته باشند. از این‌رو پس از اینکه آنکارا با سیاست حمایت از اخوانی‌ها در جهان عرب به‌جایی نرسید، اردوغان ناچار شد راهی ریاض شود و با هده‌به دادن خودروی «توک» ساخت ترکیه، روابط خود را بر عربستان سعودی بازسازی کند.

مقاومت نبودند به وضوح مقبولیت ایده مقاومت و بازیگران مقاومت را در بین مردم منطقه نشان می‌دهد. این پدیده ارزش و دارایی بسیار مهمی در دست محور مقاومت و به‌ویژه پرچمداران آن محور، یعنی جمهوری اسلامی است.

طرح پیش‌روی غزه

از ابتدای عملیات حداقل سه طرح کلی برای مواجه‌ها به غزه و حماس از طرف رژیم صهیونیستی و تا حدودی آمریکا مطرح شده است. اولین ایده و خواست رژیم جابه‌جایی کامل جمعیت غزه و انتقال آن به کشورهای همسایه مانند مصر واردن بود که با مقاومت مردم غزه و کشورهای همسایه همراه شد. ایده‌ای که پس از شکست این طرح در پیش گرفته شد، ایده حاکمیت یکپارچه سرزمین‌های ۱۹۶۷ شامل کرانه باختری و نوار غزه تحت لوی حکومت خودگردان پس از حذف حماس بود. این طرح نیز با توجه به ضعف ساختاری و عدم مقبولیت حکومت خودگردان و مسئولان آن، شکست خورده است. اما ایده سوم که بسیار مطلوب راستگرایان رژیم است ایجاد منطقه غیرقابل سکونت در غزه است که با گذشت زمان تمامی افراد آن مجبور به تغییر محیط زندگی خود و مهاجرت از آن خواهند بود. ایده‌های دیگری نیز مانند ایجاد منطقه‌ای حائل یا استقنار نیروهایی محافظ در مرز بین غزه و رژیم صده مطرح شده است اما سوال اصلی که باید بدان پاسخ گفت آن است که برنامه هر کدام از این بازیگران و کنشگران اصلی برای آینده منطقه‌ای با تخریب بالای ۷۰ درصد چیست؟ از جمله سایر موارد مورد اهمیت در فرای پایان دگرویی، مساله کرانه باختری و الزام وجود و تداوم ارتباط پیکر مقاومت با این منطقه است.

عادی‌سازی

بسیاری از کارشناسان یکی از تأثیرات اصلی عملیات طوفان الاقصی راکتارزفتن ولووقت مساله عادی‌سازی کشورهای منطقه به‌ویژه عربستان دانسته‌اند. سال‌ها بود که رژیم صهیونیستی از طریق مسائل متفاوتی سعی داشته تاجمهوری اسلامی ایران را دشمن منطقه جلوه دهد و تمامی کشورهای غرب آسیا به‌ویژه اعراب رادر مقابل آن قرار دهد. پس از بحران اخیر به واسطه کشتار بی‌سابقه رژیم صهیونیستی در غزه، نفرت مردم منطقه نسبت به این رژیم افزایش قابل توجهی داشته و این

رژیم را به معضل اصلی انسانی منطقه تبدیل کرده است. این موقعیتی است که باید از آن به نحوی استفاده شود تا مساله عادی سازی از دستور کار کشورها خارج شود یا حداقل بسیار هزینه‌زا شود. اهمیت این نکته از آنجاست که در محافل غیررسمی بیان شده است که ایالات متحده آمریکا یا حل مانع اصلی عادی سازی بین عربستان و رژیم صهیونیستی که ارائه تضمین امنیتی به این کشور بوده است، مساله را تا حد زیادی پیش برده است.

انتخابات ۲۰۲۴

با وضعیت فعلی منطقه و بحران‌هایی مانند اوکراین و مسائل داخلی آمریکا و همچنین با توجه به حضور احتمالی ترامپ یا نامزدی از جمهوریخواهان که سعی دارند بیشترین شباهت را به ترامپ داشته باشند، وضعیت بایدن و دموکرات‌ها را بیش از هر زمان دیگری متزلزل کرده است. تقریباً اکثر نظرسنجی‌های اخیر حاکی از دست برتر ترامپ دارند اما بایدن و تیمش امیدوار هستند تا بتوانند این اختلاف را جبران کنند. یکی از مهم‌ترین عوامل برای این امر پایان دادن به بحران فعلی و نحوه مدیریت آن است. پایان این وضعیت با حضور نتانیا‌هو بسیار بعید به نظر می‌رسد.

وضعیت رژیم صهیونیستی

اختلافات داخلی رژیم صهیونیستی در قبل از این عملیات به اوج خودرسیده بود. باید توجه داشت که این اختلافات از بین نرفته است بلکه عوامل جدیدی برای اختلاف نیز بی‌وجود آمده‌است که بیش از پیش مدیریت عرصه را چه برای نتانیا‌هو چه برای هر فرد دیگری تنگ می‌کند. به‌صورت کلی باید این را در نظر داشت که جامعه رژیم صهیونیستی بیش از پیش به احزاب راست تمایل پیدا کرده‌است. لذا انگیزه‌های هویت محور پارچا خواهند ماند. درراه نتانیا‌هو این نکته نیز قابل تأمل است که اگر این فرد و تفکر عرصه را بر خود تنگ ببیند، می‌تواند به امیدگسترش دگرویی‌ها و ورود سایر بازیگران به بحران فعلی اقدامات شدیدی انجام دهد.

محور مقاومت و جمهوری اسلامی ایران

انگاره‌های سنتی و متصلب در برداشت ما از بازیگران می‌تواند باعث محاسبات